

Jeanette Varberg, *Viking: Ran, ild og sværd* (Köpenhamn: Gyldendal 2019). 576 s.

Varför skriva ännu en bok om vikingar, när det redan finns hundratals böcker i ämnet? Frågan är författarens egen, och hon ger även svar: för att vetenskapen, arkeologin och vår historia aldrig står stilla.

Vikingen har kanske aldrig varit så aktuell, eller så uppmärksammad som under senare år. Den har tagit en närmast permanent plats i populärkulturens framställningar med TV-serier, filmer och böcker. Bilden som ges är fylld av stereotyper och befäster oftast den etablerade bilden av vikingen, men även vikingatidens kronologi och geografi. Den omfattande forskningen och den mängd av nya kunskaper som den genererat har haft svårt att ta plats i den populära framställningen. Man kan fråga sig om Varbergs bok kan nå fram genom bruset. Och om den bidrar med något nytt. Svaret på båda frågorna är ja. Boken utgör en trevlig läsupplevelse som fyller ett märkligt vacuum genom sin ovanliga bredd i tid, rum och urval.

Jeanette Varberg har lyckats inkorporera nya rön, men även nya frågor och angreppssätt i sin bok *Viking* som har undertiteln "stöld, eld och svärd" (*Ran, ild og sværd*). Även kronologin har fått ett vidare och mer uppdaterat grepp, där också upptakten till vikingatiden omfattas och där avslutningen ses i förhållande till korstågen och kristendomens dominans över Europa. Hon försöker adressera stereotyperna genom att påpeka att vikingarna inte var ett mystiskt folk utan skandinaviska män och kvinnor som hade en annan världsbild än de nyligen kristnade kungariket som växte fram efter Romarrikets fall. Roms fall utgör även upptakten till den utveckling som leder fram till vikingatiden så som vi känner den.

Bokens geografiska bredd innebär att det vikingatida Skandinavien med dess framväxande kungariket och handelssystem, placeras i mitten av handeln mellan Asien och Västeuropa. Vikingatiden begränsas alltför ofta runt

Nordatlanten och bokens geografiska bredd är en stor styrka. Den europeiska kontinenten med franker och karolinger skildras, liksom dagens brittiska och irländska övärld. Som svensk arkeolog gläder man sig kanske särskilt åt att den östliga delen av den vikingatiden världen får ta en naturlig plats. Läsaren får följa med längs de ryska floderna ner till Kiev och Bysans inflytelserika huvudstad Konstantinopel.

Författaren befäster delvis den gamla bilden av att vikingarna uppträdde olika i väst och i öst. Medan de i huvudsak plundrade och krigade i Västeuropa, var resorna efter de östliga floderna mer inriktade på handel. Denna bild är förmodligen inte helt riktig, utan beror delvis på att källmaterialet för de respektive områdena ser olika ut. Medan källmaterialet i väst till stor del grundar sig på skrifter, domineras källorna i Ryssland och Ukraina av arkeologiska undersökningar och föremål. Även här finns dock skriftligt källmaterial att tillgå, både bysantinska och arabiska med vikingarna samtida källor och den senare nedtecknade Nestorskrönikan. Varberg inkluderar en handfull av dessa källor, och ger därmed en mer nyanserad bild av händelseförloppet. Men hennes främsta insats är att även inkludera regionerna öster om Uralbergen och Svarta havet, den Eurasiska stäppen. Hon visar även på den stora påverkan dessa områden, och inte minst vilken betydelse de nomadiska folken från stäppen, haft på Europa under historien. Parallellt med händelseförloppet i öst får läsaren följa den kanske mer välkända historien i Västeuropa med våldsamma räder, invasioner och maktpolitiska allianser. Samtidigt saknas berättelsen om den utvandring som också tog plats, där en inte obetydlig del av den skandinaviska befolkningen lämnade sina hemområden för att bosätta sig både i Västeuropa och i öst. Bosättningstiden sammanfattas i stället i utflyttningen till Island i avsnittet om vikingaskeppens sista färd över Nordsjön.

Jeanette Varbergs *Viking* är de spännande berättelsernas bok där, för att citera författaren, historien aldrig står stilla. Berättelserna vävs skickligt ihop till ett händelseförlopp som sträcker sig över flera århundraden. Men det är den spektakulära vikingen som skildras, snarare än den vikingatida vardagens människa. Kanske är det inte så konstigt, det är ju på många sätt det spektakulära som ger tiden sin prägel: expansionen, räderna, våldet. Det jordbruksbaserade samhället på hemmaplan är tidlöst och representerar både vikingatiden men även så många andra tider. Även när den vanliga människan skildras, är det i kontrast till vikingen och vikingatågen, och kapitlet har tydligt nog fått rubriken "Dem der blev hjemme". Här saknas till viss del den nya forskningens resultat och perspektiv, vilka annars är så tydliga i boken i övrigt. Vardagslivet har inte någon större plats i boken. Inte heller mångfalden i de många lokala och regionala samhällena som formade vikingarnas hemområden. Det gäller i viss mån även de norra delarna

av Skandinavien, som egentligen inte nämns alls. Interaktioner med samer, utmarksnäringar som jakten på päls och produktionen av järn och tjära för en undanskymd plats i berättelsen, trots att de utgjorde både drivkrafter och förutsättningar för utlandsfärderna.

Men Varbergs bok är ändå innehållsrik och någonstans måste man begränsa sig. Ramverket som håller ihop berättelsen är det danska arkeologiska materialet, med vissa kompletteringar. Det är ett fantastiskt och omfattande material som berättar en rad viktiga historier, men naturligtvis inte alla. Boken illustreras av vackra föremålsfoton och informativa kartor, men det är texten som står i centrum. Jag uppskattar den enkla kronologiska dispositionen. Den gör det lätt för läsaren att följa händelseförloppet i berättelsen. För boken är en berättelse, snarare än en populärvetenskaplig bok om vikingar. En berättelse som är historiskt korrekt, underbyggd av fakta och presenterad med en levande prosa som engagerar.

Uppsala universitet

CHARLOTTE HEDENSTIERNA-JONSON

Dick Harrison, *Sveriges medeltid* (Lund: Historiska Media). 456 s.

Dick Harrison är ett fenomen, med en skrivproduktivitet som för honom till dem som skrivit mest. Frans G. Bengtsson har reflekterat över denna författartyp, och konstaterar att oavsett om böckerna inte alltid är särskilt bra måste det ändå ses som en prestation. Medeltiden är Harrisons hemmaplan och denna bok är hans tredje sammanfattning av hela svenska medeltiden (de andra två är från 2002 och 2009–2010 i två volymer). Därtill skall läggas ett antal böcker om särskilda perioder, böcker om ett par städer, några volymer om Europas medeltid samt mindre skrifter sammanfattande de längre och så ett otal kortare artiklar.

Harrison anger i notapparaten att han baserar sig på sitt tidigare arbete för *Sveriges historia* (2009–2010) och *Sveriges medeltid* är i mycket en förkortad version av arbetet från 2009–2010, med många formuleringar direkt övertagna.

Vad är då hans metod? Jag begränsar mig till föreliggande bok trots att jag läst nästan allt han skrivit om svensk medeltid. Ofta när han möter olika uppfattningar som står mot varandra redogör han för dessa och väljer sedan att endast dra någon slags minsta gemensam nämnare ur diskussionen. En så viktig källa som Rökstenen har underkastats en äldre och nyare tolkning, vilka får var sin presentation och sedan drar Harrison slutsatsen att stenen är en demonstration av makt i bygden.